

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ В ЧАСТИНІ (ПІДРОЗДІЛІ)

У статті розглядається організаційно-методичне забезпечення проведення психокорекційної роботи у військовій частині (підрозділі), яке дозволяє забезпечити успішну соціально-психологічну адаптацію молодших офіцерів до військово-професійної діяльності.

Ключові слова: військовий психолог, психологічна корекція, соціально-психологічна адаптація, молодші офіцери.

В статье рассматривается организационно-методическое обеспечение проведения психокоррекционной работы в воинской части (подразделении), которое позволяет обеспечить успешную социально-психологическую адаптацию младших офицеров к военно-профессиональной деятельности.

Ключевые слова: военный психолог, психологическая коррекция, социально-психологическая адаптация, младшие офицеры.

This article discusses the organizational and methodological support in the unit that enable the successful socio-psychological adaptation of junior officers to the military profession.

Keywords: military psychologist, psychological correction, social and psychological adaptation, junior officers.

Постановка проблеми. Аналіз стану психокорекційної роботи (ПК) в частинах та підрозділах, проведений у ході дисертаційного дослідження, показав, що проблема впровадження й удосконалення ПК роботи в частинах і підрозділах Збройних Сил України з метою розв'язання задач, пов'язаних з підвищенням успішності соціально-психологічної адаптації (СПА) молодших офіцерів, не може бути вирішена без належного організаційно-методичного забезпечення. При цьому організація системи ПК роботи в частинах і підрозділах вимагає розв'язання проблем теоретико-методологічного, власне організаційного, психологічного й етичного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теоретико-методологічної сторони організації й удосконалювання ПК роботи дозволяє зазначити, що подальшому розвитку "психотехнічної" теорії, як методологічної і методичної основи надання психологічної допомоги, сприяє той факт, що військова психологія завжди була орієнтована на практику військ.

Дане дослідження показало, що практичним напрямком військової психології є також ПК робота як особливий вид діяльності військових психологів, спрямований на розв'язання психологічних проблем військовослужбовців і членів їхніх

Нікому не вдасться зробити розумний життєвий вибір, якщо він не насмілюється кожної хвилини свого життя прислуховуватися до себе, до власного "Я".

Абрахам Г. Маслоу

родин. У ній успішно використовуються запропоновані військовими вченими методи саморегуляції психічних станів, підвищення комунікативної компетентності і корекція бар'єрів у спілкуванні [1, 3, 4, 8].

Аналіз праць військових психологів із зазначеної проблематики свідчить, що на цей час існує нагальна потреба подальшої розробки проблем психологічної допомоги як особливого виду діяльності, що спирається на міцну теоретичну базу. Методологією такого роду діяльності є філософія практики, а військовий психолог є не нейтральним і відстороненим, а зацікавленим і включеним у цю діяльність. Контакт між суб'єктом і об'єктом взаємодії в ПК ситуації є не стандартизованим і емоційно нейтральним, а неповторним і емоційно забарвленим.

Відповідно до зазначеного метою статті є визначення змісту організаційно-методичного забезпечення проведення психокорекційної роботи у військовій частині (підрозділі) Збройних Сил України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід військової практики, результати дисертаційного дослідження, дозволяють зробити висновок про визначення конкретних шляхів, напрямків, умов, що дозволяють удосконалювати ПК роботу в частинах і підрозділах Збройних

Сил України. При цьому дуже важливим є розв'язання низки проблем організаційно-методичного характеру. Однією з найголовніших ланок у цьому ланцюзі є якісна підготовка і навчання військових психологів, схильних до такого роду діяльності, умінню надавати психологічну допомогу.

Важливою методологічною проблемою, що виникла в ході дослідження, є визначення принципів організації ПК роботи. На основі виявлених у дослідженнях вітчизняних і закордонних авторів закономірних зв'язків і відносин ПК роботи [2, 5, 7, 10], та враховуючи результати нашого дослідження [11], можливо визначити наступні принципи, дотримання яких дозволить на науковій основі вирішувати ПК задачі: принцип спрямованості на розв'язання особистісних і службових проблем військовослужбовців; принцип єдності і зв'язку ПК з іншими напрямками роботи психолога і з виховною роботою в частині (підрозділі); принцип системності і послідовності; принцип короткостроковості ПК; принцип добровільності звертання за допомогою.

Необхідною умовою удосконалення ПК є науково обґрунтоване розуміння психологічних бар'єрів, що виникають у молодших офіцерів під час служби. Ці бар'єри містять у собі бар'єри СПА, але не вичерпуються ними. Проведене дослідження дозволило нам запропонувати наступний варіант класифікації психологічних бар'єрів, що виникають у молодших офіцерів:

I. За особливостями взаємодії зі службовим середовищем: адаптаційні бар'єри; бар'єри, пов'язані з монотонністю військово-професійної діяльності; бар'єри, пов'язані з втомою, що накопичується в ході служби; бар'єри, пов'язані з особливими або екстремальними умовами діяльності.

II. За тривалістю дії: стійкі, ситуативні та разові;

III. За залежністю від суб'єкта діяльності: об'єктивні і суб'єктивні.

IV. За соціальною сферою впливу: професійно-службові і сімейно-побутові.

V. За психологічною сферою впливу: індивідуальні; особистісні; мотиваційні.

VI. За видом військово-професійної діяльності, що викликає бар'єри:

- навчальні; методичні; організаційні; управлінські; виховні; бойові.

VII. За перевагою духовних або тілесних переживань: екзистенціальні; психосексуальні.

VIII. За ступенем усвідомлення: усвідомлювані; несвідомі.

Дана класифікація не є остаточною і вимагає подальшої корекції.

Вивчення організаційної сторони удосконалення ПК роботи дозволило зробити висновок про те, що однією з основних умов впровадження, а потім і підвищення ефективності ПК роботи, є визначення місця ПК роботи серед інших напрямків діяльності військового психолога [8, 9] й у цілому в системі виховної та соціально-психологічної роботи.

У організаційному плані важливо побачити специфіку і єдність таких напрямків психологічної роботи, як психологічна консультація (часто саме в ході консультації здійснюється ПК вплив), психологічна діагностика (як метод надання вихідних даних про психічний стан військовослужбовця, що дозволяє прийняти рішення на проведення ПК), психологічна просвіта (при проведенні раціональної ПК), психологічна реабілітація (при проведенні ПК із військовослужбовцями, що одержали психічні травми різного характеру, у тому числі і бойові).

Місце ПК у системі виховної роботи в цілому визначається тим, що вона істотно доповнює арсенал традиційних методів психолого-педагогічного впливу (переконання, приклад, вправа, заохочення, примус) наданням психологічної допомоги. Це сприяє вирішенню задач виховного впливу, а в окремих випадках – трансформації окремих особистісних якостей (наприклад, скутості в спілкуванні – в комунікативну компетентність, а переважаючої мотивації уникнення невдачі – в мотивацію успіху).

Важливою організаційною умовою підвищення ефективності ПК роботи є її планування в частині (підрозділі). Проведення ПК роботи відображається військовим психологом у місячному і перспективному планах. При цьому визначаються підрозділи, в яких передбачається проводити ПК роботу, терміни психодіагностичного обстеження особового складу і власне корекційної роботи. Водночас психолог повинен враховувати, що потреба в психокорекції

Питання психології

може виникати і спонтанно. У цьому випадку психологічна допомога, зрозуміло, носить екстрений характер.

Однією зі сторін організації ПК роботи є визначення військовослужбовців, у тому числі і молодших офіцерів, що потребують проведення з ними психокорекції. Дослідження показало, що основним механізмом такого визначення є використання психодіагностичних методів [6], що дозволяють робити експрес-діагностику психічних властивостей і станів військовослужбовців з метою вибору найбільш адекватних методів психологічної допомоги. Однак, незалежно від результатів психологічного обстеження, основним принципом звернення молодших офіцерів за допомогою має бути принцип добровільності.

Експериментальне дослідження дозволило визначити і провести апробацію основних організаційних форм проведення ПК роботи. Для індивідуальної ПК роботи основною формою була визначена ПК бесіда, проведена в рамках сеансу психологічної консультації.

Для групової ПК кращою формою стало проведення корекційних тренінгів, а також організація сеансів психологічної саморегуляції (ПСР) під час занять з бойової і спеціальної підготовки.

Однієї з організаційних проблем, виявлених у ході дослідження, стало створення необхідних умов, надання військовим психологам часу і місця для проведення ПК роботи у військах. Відомо, що в розпорядку дня такого часу на передбачено. У ході експериментального дослідження нами були запропоновані і використані наступні виходи із ситуації:

- визначення у розпорядку дня часу надання психологічної допомоги (профілактичної роботи, консультування, корекції) поряд з медичною;

- проведення психокорекції під час парково-господарського дня (для осіб, звільнених від робіт), у години самостійної підготовки або виховної роботи;

- психологічні консультації і проведення психокорекції у вечірні години і у вихідні дні;

- введення елементів групової психотерапії до проведення занять по психологічній підготовці, особливо з

використанням соціально-психологічного тренінгу;

- навчання методам ПСР в ході занять по бойовій і спеціальній підготовці.

Реалізації організаційної сторони в ході експериментальної ПК роботи всіляко сприяло зміцнення взаємодії психологів частин (підрозділів) з командирами (начальниками), офіцерами органів з виховної та соціально-психологічної роботи, медичними працівниками.

Підставою співробітництва з командирами слугував той факт, що позитивний психічний стан військовослужбовця, його задоволеність військовою працею є важливою умовою боєздатності частин і підрозділів.

Взаємодія з іншими офіцерами органів з виховної та соціально-психологічної роботи будувалася на основі їхньої спільної відповідальності за стан виховної роботи серед особового складу, підвищення їхньої дисциплінованості і свідомості. Формування надійного захисника Вітчизни, підтримка високого морально-психологічного стану в частинах і підрозділах – важлива мета їхньої діяльності.

Організувавши взаємодію з посадовими особами, які займаються професійним психологічним добром, психолог може використовувати дані, отримані в ході психодіагностики, що передують призначенню особового складу на відповідні посади [6]. При цьому він за наявності відповідної підготовки може допомагати в профвідборі молодого поповнення. У доцільності такого підходу ми переконалися при роботі в частинах і підрозділах, навчальних закладах, де працюють фахівці з профвідбору.

Методичне забезпечення ПК, є однією з проблем, що потребує негайного розв'язання. Одним зі способів подолання методичних труднощів військових психологів може бути видання спеціальної навчально-методичної літератури, в якій повинні знайти відображення моделі, алгоритми, технології ефективної професійної діяльності військових психологів, особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям та членам їх сімей. До методичних питань, що потребують висвітлення, належать основні характеристики професійної діяльності військового психолога, система його роботи

в частині (підрозділі), оцінка результатів практичної діяльності психолога, організація і методика психодіагностичної і консультативної роботи в частині (підрозділі) психодіагностичний інструментарій і ін.

Іншим ефективним способом підвищення методичної майстерності психологів може бути їх залучення до проведення науково-практичних конференцій і методичних семінарів.

Найважливішим завданням матеріально-технічного забезпечення проведення ПК роботи є створення робочого місця психолога. Найбільш доцільно розмістити його в окремому кабінеті, куди б мали доступ і військовослужбовці різних категорій. Таке робоче місце повинне забезпечити можливість проведення аналітичної, організаційно-технічної, індивідуальної психодіагностичної, консультативної і ПК роботи. Облаштування кабінету передбачає наявність робочого столу, стільців, журнального столика і крісел для відвідувачів, сейфа для збереження психодіагностичних матеріалів (стимульних і результатів обстежень) і робочих матеріалів, пов'язаних з психологічним консультуванням і корекцією, журналу обліку військовослужбовців, що звернулись за психологічною допомогою. Одне з приміщень повинно бути придатним для проведення групової роботи, у тому числі і психокорекції. Воно обладнується кріслами (стільцями), комп'ютерною, аудіо-відеотехнікою, психодіагностичною апаратурою, навчальною і методичною літературою, бланками і іншими матеріальними засобами, необхідними для проведення групового психологічного впливу. Аналіз стану справ у частинах і підрозділах засвідчив нагальну потребу забезпечення робочого місця психолога комп'ютерами і відповідними прикладними програмами, та сучасною спеціальною літературою, що дозволяють значно підвищити ефективність роботи, особливо аналітичного і діагностичного характеру.

На жаль, на сьогоднішній день в частинах і підрозділах такі кабінети відсутні, оскільки це не передбачено керівними документами. Це питання, можливо, знайде своє розв'язання уже в сучасних умовах реформування Збройних Сил України.

Однієї з організаційних проблем, від розв'язання яких залежить підвищення якості ПК роботи, є проведення контролю й оцінки її ефективності. Аналіз психотерапевтичної літератури та дані нашого дослідження в цілому, підтверджують висновок про те, що оцінка ефективності ПК є дуже складною процедурою. Її складність полягає в тому, що з одного боку важко визначити поняття "успішність ПК". Крім того, поняття "ефективність" припускає співвіднесення позитивного результату ПК роботи і витрачених зусиль як з боку психолога, так і з боку офіцера, що звернувся за допомогою, а ці затрати не завжди однакові.

У ході дослідження нами були визначені два види показників ефективності ПК: процесуальні і результативні. Процесуальні показники розкривали те, як психолог здійснює свою професійну діяльність (у даному випадку ПК роботу), як реалізує при цьому свої особистісні ресурси, яка його працездатність і спрямованість на надання психологічної допомоги. Результативні показники визначали те, наскільки вирішена проблема військовослужбовця, які позитивні зміни в його психічному самопочутті й соціальній поведінці.

Конкретними одиницями аналізу ефективності ПК виступили:

- процесуальні: кількість ПК сеансів, проведених з молодшими офіцерами, що звернулись за допомогою; кількість годин, витрачених на проведення корекційно-адаптаційного тренінгу (КАТ); рівень мотивації психолога, що проводить ПК роботу, та його інтелектуальні, емоційні і фізичні витрати;

- результативні: результати психологічного консультування (при індивідуальній психокорекції) та КАТ (при проведенні групової ПК).

Аналіз факторів, що впливають на підвищення ефективності ПК, показав, що однією з психологічних проблем є відсутність у військових психологів достатнього досвіду такого роду діяльності, як ПК. Це призводить до того, що вони намагаються самоусунутися від розв'язання ПК проблем, мотивуючи це всілякими причинами: зайнятістю, захопленням "чистою" психодіагностикою або голим "просвітництвом". Дослідження показало,

Питання психології

що основним тут є ретельний підбір офіцерів, здатних і схильних до цієї складної роботи і постійне їх навчання.

У зв'язку з цим набуває великого значення розвиток мотивації професійного самоудосконалення психологів, особливо в галузі проведення ПК. Дослідження дозволило виділити наступні групи мотивів самовдосконалення психологів:

-широкі соціальні мотиви (принести користь суспільству, армії, конкретній людині);

-професійні мотиви (опанувати професійною майстерністю, мати просування по службі, інтерес до роботи з людьми);

-мотиви соціальної ідентифікації (допомогтися високого авторитету у начальників, колег-психологів, особового складу; потреба в успіху, визнанні, запобіганні невдач і т.д.);

-пізнавальні мотиви (прагнення розширити кругозір, перебороти інтелектуальні утруднення);

-ситуативні мотиви (новизна діяльності, вплив прикладу й ін.)

Отже, можливо виділити наступні основні напрямки ефективного впливу на процес розвитку мотивації професійного самоудосконалення психологів частин і підрозділів: формування позитивних мотиваційних установок на професійне самоудосконалення та формування міцних знань, умінь і навичок у роботі з професійного самоудосконалення.

Дослідження дозволило виділити наступні методи формування мотиваційних установок військових психологів з метою їхнього удосконалення у проведенні ПК роботи:

- проведення заходів, спрямованих на роз'яснення ролі професійної діяльності практичного психолога в створенні умов для підвищення бойової готовності частин і підрозділів, згуртування військових колективів на основі підвищення індивідуальної боєздатності і боєздатності військовослужбовців, забезпечених кваліфікованою психологічною допомогою;

-надання достатньої самостійності військовим психологам, що сприяло б прояву творчості в їхній роботі, заохочування бажання психологів підвищити свою кваліфікацію в різних, у тому числі і цивільних навчальних закладах,

на курсах підвищення кваліфікації, семінарах, проведених у рамках різних психологічних шкіл і напрямків практичної психології;

-організація узагальнення і пропаганди передового досвіду ПК роботи, використання можливості заохочення психологів, що виявляють найбільше прагнення до професійного удосконалення.

Крім того, дослідження показало необхідність проводити обговорення професійних проблем на науково-практичних конференціях, методичних семінарах, що проводяться на рівні Збройних Сил України; регулярно публікувати методичні матеріали по проведенню ПК роботи у спеціальних збірниках; більш ефективно використовувати період атестації офіцерських кадрів для визначення перспективних задач, практикувати обов'язкову наявність психологічної практики (психодіагностичної, консультаційної і корекційної роботи) у психологів усіх рівнів, починаючи від підрозділу, частини і закінчуючи офіцерами центрального апарату.

Однією з найважливіших умов організації ПК роботи є дотримання професійної етики. У всьому світі для того, щоб займатися психотерапевтичною і корекційною роботою, існують дуже серйозні етичні і навіть правові норми. Дотримання цих вимог дозволить підвищити якість і ефективність ПК роботи у військах, а також авторитет самих військових психологів і корекційної роботи.

Складовими професійної компетентності військового психолога як фахівця з проведення психокорекції можна виділити професійні знання, психологічні уміння, професійні психологічні позиції, а також психологічні якості самого психолога.

Психологічні знання складають основу професійної компетенції військового психолога. Аналіз підготовленості військових психологів до проведення психокорекції показав необхідність глибоких знань щодо загальної, соціальної, військової і медичної психології, психіатрії, психотерапії щодо сутності і особливості ПК роботи.

Характеризуючи психологічні уміння, що необхідні для здійснення ПК діяльності, нами виділені три їхні основні групи: перша

Питання психології

з них стосується з'ясування задачі ПК й аналізу ПК ситуації, друга – застосування методів психологічного впливу і третя – психологічного самоаналізу.

Особистий досвід ПК роботи, аналіз психокорекції, проведеної в частинах і підрозділах, показали необхідність наступних навичок психолога: співпереживання, постійна відкритість для інформації, що надходить, гнучкість, постійний аналіз і обробка зворотного зв'язку, що надається військовослужбовцем, наполегливість у досягненні мети ПК роботи.

Проведені в ході експериментальної роботи бесіди з психологами частин, спостереження за їхньою діяльністю, аналіз

ефективності проведеної ними ПК роботи показали, що важливою складовою професійної компетентності виступає професійна позиція військового психолога, що являє собою стійку систему відношень психолога до тих, кому надається психологічна допомога.

Висновок.

Отже, проблема впровадження й удосконалення ПК роботи в частинах і підрозділах Збройних Сил України з метою подолання бар'єрів соціально-психологічної адаптації молодших офіцерів до діяльності в особливих умовах, не може бути вирішена без системного організаційно-методичного забезпечення.

Література

1. Блінов О. А. Формування емоційної стійкості у військовослужбовців аеромобільних військ під час повітряно-десантної підготовки Дис. канд. психол. н. – К.: КВГІ, 1999. – 227 с.
2. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості: Навчальний посібник для студентів старших курсів психологічних факультетів та відділень університетів / О. Ф. Бондаренко. – Харків: “Фоліо”, 1996. – 237 с.
3. Корольчук В. М. Теорія та практика психологічної допомоги: Навчальний посібник / В. М. Корольчук. – К.: НАОУ, 2004. – 263 с.
4. Криворучко П. П. Основи психологічної допомоги: Навчальний посібник для студентів та слухачів вищих навчальних закладів / П. П. Криворучко, О. Ф. Хміляр. – К.: НАОУ, 2009. – 216 с.
5. Маслоу А. Мотивація и личность. 3-е изд. / Пер. с англ. Т. Гутман, Н. Мухина / Абрахам Маслоу. – Спб.: Питер, 2010. – 352 с.
6. Наказ Міністра оборони України від 20 жовтня 2009 року № 525 “Про затвердження та введення в дію Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України” / К: МО України, 2009.
7. Осипова А. А. Общая психокоррекция: Учебное пособие для студентов вузов / А. А. Осипова. – М.: ТЦ “Сфера”, 2001. – 512 с.
8. Осьодло В. І. Роль та місце психолога у військово-професійній діяльності / Актуальні проблеми психологічного забезпечення життєдіяльності військ (сил) в сучасних умовах // Матеріали II Всеармійської науково-практичної конференції [“Актуальні проблеми психологічного забезпечення життєдіяльності військ (сил) в сучасних умовах”], (Київ 29 жовтня 2009 р.) / Мін-во оборони України. Національна академія оборони України. – К. : НАОУ, 2009. – С. 24–27.
9. Психологічне супроводження професійної діяльності військовослужбовців за контрактом Збройних Сил України: Навчальний посібник / В.А. Бараннік, О.А. Блінов, О.П. Макаревич, В.М. Невмержицький, В.І. Осьодло, О.Ф. Хміляр. – К. : РОСА, 2008. – 344 с.
10. Рудестам К. Групповая психотерапия / К. Рудестам. – Спб.: Питер, 2001. – 384 с.
11. Тимофеев Ю.П. Корекційно-адаптаційний тренінг як засіб групової психокорекції бар'єрів соціально-психологічної адаптації молодших офіцерів / Вісник Національного університету оборони України – Вип. 4 (23). – К.: НУОУ, 2011. – С. 264-269.